

VZĎALOVANIE V ZRADNEJ KRAJINE ZNAKOV

MARTIN GOLEMA, Banská Bystrica

„Je totiž ťažké byť nadšený jednou verziou sveta
a byť tolerantný voči všetkým ostatným.“

Richard Rorty

Posledné roky aj u nás možno pozorovať vznikanie pre našinca dosť bizarného osobnostného súostrovia s ešte bizarnejšími nápadmi. Správu o súkromnom pozorovaní začneme hádam hypotézou Benjamína Lee Whorfa a Edwarda Sapira, podľa ktorej hovoriť konkrétnym jazykom znamená osvojovať si špecifickú „víziu sveta“, jednotlivé obrazy reality konštruované rôznymi jazykmi sa vzájomne líšia a jazyk „núti“ ľudí vidieť svet určitým spôsobom ([1], 105). Prijatú túto hypotézu znamená prijať kultúrny relativizmus predpokladajúci rovnakú oprávnenosť všetkých „vizií sveta“. Podobne uvažuje Ludwig Wittgenstein, keď tvrdí, že „odpoveď na otázku, či je šachovnica jedna vec alebo šesťdesiatštyri vecí, je: môžete o nej hovoriť oboma spôsobmi“. „Rovnako je jedno“, dodáva Richard Rorty, „či o sebe hovoríme ako o zhluku elementárnych častíc, ako hovoria fyzici, alebo ako o pastieroch bytia, ako hovoril Heidegger“ ([2], 6). Podobne odpoveď na otázku, či je zebra čierne zviera s bielymi pruhmi, alebo biele zviera s čiernymi pruhmi, nezávisí od toho, čo vieme o zebračích, ale ako sme o zebračích zvyknutí rozprávať ([3], 106), aká „vízia zebry“ platí v našej kultúre. Takisto Wittgensteinov obrázok ([4], 248) môžeme raz interpretovať ako čierny kríž na bielom pozadí, raz ako biely kríž na čiernom pozadí. Aj jazykový opis takéhoto jednoduchého predmetu nám poskytuje ušľachtilú možnosť pohádať sa do krvi. Jazyk ako prostriedok dorozumenia spôsobuje množstvo nedorozumení. Jedným z možných vysvetlení tohto stavu môže byť to, že „konceptcia jazyka ako zrkadla skutočnosti je zásadne chybná“ ([5], 232), že denotačnou teóriou nemožno vysvetliť množstvo funkcií, ktoré jazyk plní. Vízií sveta môže byť viac, skúsenostný substrát môžu pokryť viaceré pojmové konfigurácie ([6], 45), už niet viac jednej všeobecne prijímanej teórie, prehupli sme sa do sveta mienok. Slová, podľa denotačnej teórie pevne privarené k realite, neodtrhnuteľné, a teda nepoužiteľné ako metafory, sa odrazu oslobodili, „odvarili“, dá sa uvažovať o ich metaforických možnostiach. Takto uniklo spod kontroly celé stádo nedisciplinovaných metafor, pribehli „odvedľa“, chovajú sa škandalózne, etablované pojmy vstali zo stoličiek, na ktorých sedeli dlhé desaťročia, skúsenostný substrát pokrývajú iné pojmové konfigurácie. Do priestoru sa vkráda dej, ale aj konflikt.

Zosilňuje sa kultúrne vetvenie, ktoré sa dá opísať metaforicky pôvodne matematickým pojmom fraktál, definovaným ako „každé nekonečné vetvenie, ktoré zodpovedá určitému pravidlu“, a priestor, v ktorom sa toto vetvenie odohráva, nazvime Hilbertov priestor, t. j. „priestor, ktorého počet dimenzií je nekonečný“ ([7], 12-13). Kultúrny fraktál sa rozlieva podľa produktívnych pravidiel, ktoré je možné opísať binárnymi termínmi,

organizuje sa mechanizmom „binárnej voľby“ ([7], 13, 173). V rozrastajúcom sa kultúrnom fraktále sa dá v húštinách binárnych rozhodovacích opozícií prerozhodovať až do veľmi vzdialeného kultúrneho priestoru. Pri pohľade späť potom zamrazí pohľad na vzdalujúcich sa blížnych a vzniknú predtým neexistujúce komunikačné ťažkosti – ako sa dohodnúť pomocou znakov dimenzovaných na menšie kultúrne vzdialenosti. Aj keď v občasných turbulenciách sa znovu zblížujeme i vraciamc, dominantným kultúrnym pohybom je vzájomné vzdalovanie. V rámci predtým homogénneho fraktálu odrazu existuje viacej vízií sveta, hrozí nebezpečie stretnutia s inakosťou. Ponúka sa model podobný vzdalovaniu galaxií po veľkom tresku v rozpínajúcom sa vesmíre. Priestor medzi jednotlivými vetvami vyplňajú fixované konfigurácie znakov – texty, je to komunikačný priestor. Text prúdi fraktálom z miesta, kde autor ako subjektivita zmysel znakov ani nie tak vytvoril, ako skôr našiel a pretvoril ([8], 4), na miesta vzdialené od materského kultúrneho priestoru, kde číhajú interpreti vyznávajúci často inú víziu sveta a tí spravidla zrealizujú „produktívny prínos interpreta“ ([9], 106); rozsah produktívneho prínosu pravdepodobne závisí od kultúrnej vzdialenosti a čím je vzdialenosť medzi autorom a interpretom v rámci fraktálu väčšia, tým je autor zúfalejší z interpretácie, sťažuje sa na zatemňovanie, zjednodušovanie, prekrúcanie významov, vytrhávajú z kontextu. A ak text zabľúdi ďaleko, zostáva nám už len sa pohoršovať sa nad nehoráznymi heretickými a čo ja viem ešte akými interpretáciami. Text nie je viazaný na presné miesto vo fraktále ako jeho tvorca, táto vlastnosť mu umožňuje stať sa zároveň médiom komunikácie i nedorozumenia. Počas plynutia fraktálom text podlieha čudným metamorfózam (podobné zachytávajú i grécke mýty), metamorfózam, z ktorých sme často zúfali. Znaky v inej časti fraktálu či v inom kultúrnom priestore, v inom kontexte majú iný význam či presnejšie stratégiu použitia. Pre prípad, že sa znak vzdialí do iného kultúrneho priestoru, vznikajú zložené inštitúcie chrániace viac či menej úspešne „pravosť“ interpretácie.

Rastúce kultúrne vzdialenosti vyvolávajú dávno známe dobové pocity neporozume-
nia, samoty, vzdalovania od „svojich“ a následnú cudzosť a stratenosť. Zostávame rovnako malí v rozpínajúcom sa svete, akoby to bol kultúrny zákon – pendant veľkého tresku. Sme ako vianočné ozdoby na stromčeku, ktorý sa voľakedy zmestil do izby, dnes ale má obľudné rozmery.

Fraktál sa stal nehomogénnym, rozdelil sa na vzdalujúce sa fragmenty, v rámci ktorých platia iné vízie sveta. V jednej jeho časti bola prijatá vízia reality načrtnutá I. Baudillardom ako „svět, v němž již není možná žádná definice a ve kterém byl celý vesmír rozložen do fragmentů. Hra s těmito fragmenty – to je postmoderní. Postmoderní společnost je chápána jako „posttradicionální, postnacionalistická, postfalocentrická a posthomogénní“, teda „osvobozená od etnocentrickej tradície a nacionalizmu, od unitárnej kultúry 'bílého muže'“ ([1], 109). Za avandgardu tohto nového sveta sa považovala antropológia. A v rámci kultúrneho priestoru, do ktorého antropológia zapadala, sa v rozličných, bližšie neopísaných turbulenciách ocitla v bezprostrednej blízkosti hermeneutiky a lingvistickej analýzy viac menej spoločne skonštruovaná nová vízia sveta, nová pojmová konfigurácia interpretujúca svet, terminológia bohatá na metafory a, pravdaže, hranica tohto kultúrneho fragmentu oddeľujúca ho od oblasti, kde platia iné vízie sveta, s ktorými je ťažké nájsť spoločnú reč. V zovšeobecnenej podobe sa na tento stav vzťahuje

Wittgensteinov výrok „Hranice môjho jazyka znamenajú hranice môjho sveta“. Antropológia skúma možnosti komunikácie s donedávna oddelenými fraktálmi cudzích kultúr, hermeneutika popisuje kultúrny priestor ako svet mienok, vzájomne sa sporiacich interpretácií sveta, priestor, v ktorom je detinské snažiť sa zaviesť jednotnú teóriu, interpretáciu, ideológiu, doktrínu. Analytická filozofia usiluje o „diskvalifikáciu tvrdení tradičnej filozofie či metafyziky prostredníctvom jazykovej analýzy“ ([10], 15), bojuje proti „pobosorovaniu nášho rozumu prostriedkami nášho jazyka“ ([11], 16) – mimochodom, ide o dosť neúctivé vyjadrenia k iným častiam kultúrneho fraktálu, ktoré sú so svojím pobosorovaným jazykom spokojné.

Od čias, v ktorých praskol stredoveký kokón (a odvtedy už prasklo veľa ďalších) upravený z inštitúcií, noriem a autorít (T. Kuhn by použil slovo paradigma, Sapis a Whorf vízia sveta), začal sa písať príbeh, v ktorom nevieme nájsť spoločnú reč, fraktál sa začal rozlievať, v jednotlivých jeho častiach starobylé znaky získali novú stratégiu použitia, vznikli nové znaky, pri jeho opise sa už nezaobídeme bez pojmov ako subkultúra, kontrakultúra, opozícia, pluralita atď. Od tých čias pôvodne homogénny fraktál rozbrázdili hranice, a to hranice aj vo vnútri národného fraktálu a národného jazyka. Wittgenstein, aby opísal túto situáciu, prestáva používať pojem jazyk a začína hovoriť o „elementárnych jazykoch“. Takýto „úplný elementárny jazyk“ alebo jazyková hra je podľa neho jednoduchou stratégiou použitia znaku. Podobne, ako sa o šachovnici dá rozprávať ako o jednej veci alebo šesťdesiatichštyroch veciach, Wittgenstein o entite tradične zvanej jazyk jednoducho nerozpráva, ale analyzuje stovky elementárnych jazykov. Jazykové hry nechápe ako fragmenty celku jazyka, ale ako „do seba uzavreté systémy dorozumievania, ako jednoduché alebo elementárne jazyky“ (12], 147). S tým istým výrazom sa dajú hrať rozličné jazykové hry, existujú rozličné stratégie jeho použitia a istá viac-menej presná stratégia použitia sa viaže na istý kultúrny priestor.

Vo vzťahu ku kultúrnemu pohybu, o ktorom sa dá rozprávať ako o vzdalovaní, vzniká otázka, či ponechať tento stav živelnému vývoju, alebo stanoviť právne či doktrínárske obmedzenia, hľadať model „neautoritatívnej komunikácie“, alebo sa snažiť vyrábať kultúrnu bonsai. Zastaviť vetvenie, zjednotiť fraktál, navrátiť stav blaženej stredovekej jednoty – na to je nevyhnutný autoritatívny model komunikácie, pomocou ktorého sa dá vytvoriť zakonzervovaná dobre strážená paradigma, vízia sveta chránená prísou exegézou, ktorá by maximálne eliminovala to, čo Gadamer nazýva produktívnym prínosom interpreta, chránená predpísaným slovníkom s interpretačným dodatkom znemožňujúcim rekonštruovať víziu sveta metaforami. Takýto tvrdý diktát jazyka reprezentujú formy výrazne totalitného jazyka so zdôraznenou represívnou a regulačnou úlohou, opísané pod názvami „newspeak“ (G. Orwell), ptydepe (V. Havel), langue du bois – zdrevenený jazyk (francúzska literatúra) ([1], 105). Znamenalo by to upliesť z inštitúcií (hlavne z centrálnej inštitúcie jazyka), noriem, autoritatívne presadzovaných doktrín ochranný kokón; komunizmus bol iba jednou zo zvlášť autoritatívnych foriem tohto kokónu. Týmto smerom by sa dalo rozšíriť používanie slova totalita, všeobecný súhlas na to ale nezískame; zišla by sa nejaká „živá metafora“, ktorá by nás zachránila pred pádom do pasce jazyka a umožnila by nám so zástancami iných stratégií použitia tohto slova „diskutovať spôsobom, ktorý sa vyhýba dogmatizmu, útokom, obrane a spravodlivému rozhorčovaniu“ ([13], 51). Slovo

totalita má totiž v našom kultúrnom fraktále viacero nesúmerateľných stratégií použitia, interpretácií a pri pokuse o neautoritatívnu komunikáciu nie je jeho používanie práve šťastným riešením. Je mnoho znakov, v ktorých naši spolukomunikujúci, obývajúci inú časť fraktálu, poznávajú iný zmysel ako my, a ak nie sme príliš nadšení svojou verziou sveta, nemusíme v nich hneď vidieť ľudských diablov.

Pred zdanlivo chaotickým rastom fraktálu sa „kultúry môžu brániť inštitucionalizáciou svojich poznatkových systémov“ a „môžu robiť problémy ľuďom, ktorí nevyznávajú určité viery (alebo vízie sveta – pozn. autora), avšak takéto inštitúcie sú formované byrokratmi a policajtami“ ([13], 51). Spomenutí policajti a byrokrati by nás napríklad mohli uchrániť pred tým, aby sme svoju dobu museli diagnostikovať vetou: „Stalo sa samozrejmosťou, že nič, čo sa týka umenia (miesto slova umenie môžeme dosadiť aj výraz 'interpretácia sveta' – pozn. autora), už nie je samozrejmé ani v ňom samom, ani v jeho vzťahu k celku, dokonca ani jeho právo na existenciu“ ([14], 162). Ak ide o fraktál, ktorý bol „strihaný“ a chránený kokónom, je teda istým druhom kultúrnej bonsai, jeho prominentné časti vyžarujú najväčšie množstvo znakov, vytvárajú skupinovú mentalitu, víziu sveta. Odstrihnuté časti naopak svoj vplyv stratili, ide o zdanlivo mlčiace zóny akou bol donedávna napr. literárny disent.

„... Nech by náš jazyk bol akokoľvek vybavený, nemôže byť nikdy vyzbrojený pre všetky prípady, ktoré môžu nastať a budú vyžadovať opis: skutočnosť je bohatšia ako jazyk“ ([15], 80). Môžu nastať situácie, na ktoré náš jazyk vybavený nie je, musíme si vtedy vypomôcť doma vyrobenými metaforami. Presne to vyjadril R. Scruton, keď opisoval Heideggerov filozofický jazyk: „Jeho jazyk ... je metaforický a skomolený takmer na hranicu pochopiteľnosti, čitateľovi sa zdá, že sa ešte nevynašlo a neprekrútilo toľko slov pri pokuse vyjadriť nevyjadriteľné“ ([16], 285). Ide o typický prípad jazykového kutilstva, ako ho opisuje J. Derrida – t. j. ako jazykový výkon dosiahnutý všelijakými pomocnými prostriedkami, majúci často mýticko-básky charakter ([17], 186). Okrem tohto vrodeneho a večného defektu jazyka, ktorý môžeme jazykovým kutilstvom úspešne vykompenzovať, nám jazyk podľa analytických filozofov chystá aj iné nástrahy. Na pobosorovanosť jazyka narazíme, keď identifikujeme na skúsenostnom substráte rozdiely, ktoré jazyk stiera, či podobnosti, ktoré jazyk zakrýva, ktoré daná pojmová konfigurácia nezachytáva. Ako správni kutilovia si vtedy musíme pomôcť tým, čo máme po ruke, zavádzame nové pojmy (najčastejšie netradične použité staré), rodí sa metafora, ako akt úteku z pobosorovanosti. Vzniká nová „terminológia, ktorá odhaľuje podobnosť a rozdielnosť zastretú bežným jazykom“ ([18], 58). „Často sa nám môže podariť zachytiť fakt v inej slovnej forme, ktorá ukáže to, čo pôvodná forma neukazovala“ ([19], 53). A to je podľa G. Ryla jediná funkcia filozofickej analýzy.

Analytici filozofi sa tak dostávali do situácií, v ktorých sa „použitia jazyka nezhodujú, vy používate X tam, kde ja používam Y, alebo ešte pravdepodobnejšie (a zaujímavejšie) je, že vaša pojmová sústava je iná ako moja, hoci veľmi pravdepodobne je prinajmenej rovnako konzistentná a použiteľná ..., vy chcete klasifikovať jedným spôsobom, ja zase iným“ ([15], 73). Tú istú situáciu teda možno opísať alebo „štruktúrovať“ viacerými spôsobmi, vytvárať alternatívne opisy.

Od počiatku novoveku európske spoločenské vedy (produkujúce kľúčové pojmy

„vízie“ sveta) veľmi neprajú vytváraniu alternatívnych opisov, majú skôr charakter „represívnych disciplín“ ([20], 109). Sem-tam síce vybuchne niektorá paradigma, keď už vidno množstvo anomálií, ktoré nespĺňajú očakávania navodené paradigmatou, nezmestia sa do rámca teórie. Aby ale paradigma mohla byť zmenená, musia najprv podľa T. Kuhna vymrieť jej zástancovia. Paul K. Feyrabend sa tento proces nadradzovania vládnuúcich paradigmatom snaží preformulovať svojim „metodologickým anarchizmom a dadaizmom“ na tolerantnú koexistenciu viacerých paradigmat. Citujme aspoň jeho princíp proliferácie: „Ku všetkým, aj tým najpresvedčivejším a všeobecne uznávaným teóriám treba vytvárať alternatívne teórie“ ([21], 167). A tak mnohí mladí umelci a vedci balia kufre a hnaní tvrdou požiadavkou originality putujú do nových kultúrnych priestorov, rozvetvujú sa, celé stáda mladých heretikov spôsobujú rozlievanie fraktálu všetkými smermi, bez úcty k zavedeným stratégiám použitia znakov chápu svet znakov ako „otvorený aktívnej interpretácii“ ([17], 194). Na svojej ceste musia uniknúť jazyku, o ktorom provokatívne a metaforicky R. Barthes povedal: „Jazyk ... není ani spátečnícký, ani pokrokový, nýbrž je prostě fašistický. Neboť fašizmus nezáleží v tom, že zabráňuje něco říci, nýbrž v tom, že nás nutí něco říkat“ (což ale neznamená, že jsme bezbrannými vězni klauzury tohoto systému, podle R. Barthes je právě literatura místem, kde je vždy možné tuto moc „přelstít“ ([22], 12). Tento pohyb autoritatívne kultúrne spoločenstvo nenadchýňa, viac autoritatívne spoločenstvá svojich heretikov vyvraždia, menej autoritatívne ich, využívajúc tradičné inštitucionálne posvätené delenie na „bohov“ a „volov“, schladia či uzemnia dračím dychom inštitúcií.

O človeku sa dá rozprávať ako o osídlencovi v krajine textov, v kultúrnom fraktále. Duchovná klíma je bežná metafora, lokalizujúca človeka na presné miesto v krajine textov, v stratégiách použitia znakov, v interpretačných zvyklostiach. Možno sa pokúsiť načrtnúť obraz tejto krajiny pomocou niekoľkých pojmov vypožičaných z ekológie. Posthomogénnemu kultúrnemu fraktálu zodpovedá krajina diferencovaná na typy a subtypy. V nej sa dajú identifikovať biocentrá – t. j. miesta umožňujúce dlhodobú existenciu druhov (v našom použití textov). Inak povedané, sú to jazykovo vymedzené fragmenty kultúrneho fraktálu. Kvalita biocentier závisí od biodiverzity – kultúrnej rozmanitosti tolerovanej v rámci biocentra.

Vyvážená štruktúra krajiny si žiada, aby biocentrá boli pospájané biokoridormi, aby existovala medzi nimi intenzívna komunikácia. Jej vyhasínanie signalizuje, že krajina stráca ekologickú stabilitu. Ekologická stabilita sa definuje ako zotrvávanie v danom stave počas stresových situácií, schopnosť vrátiť sa po vonkajších vplyvoch (miernych deformáciách) do pôvodného stavu bez vkladov dodatkovej energie. Krajina s veľkou kultúrnou biodiverzitou, vyvážené rozloženými a komunikačne prepojenými biocentrami to dokáže, naopak krajina, ktorá tieto vlastnosti nemá (napr. vďaka „strihaniu“, likvidácii dôležitých biocentier, s popretínanými biokoridormi, ktorými nemôže prúdiť informácia), zostane trvalo zdevastovaná, nastane nezvratné narušenie funkčných potenciálov a bez vkladov dodatočnej energie (t. j. bez pomoci zvonka) nie je schopná regenerácie. Na všeobecne očakávané stresové situácie by mal byť fraktál pripravený, mal by obsahovať aspoň takú varietu informácie, aká je varieta porúch prichádzajúcich z prostredia, mal by mať aspoň takú kultúrnu biodiverzitu, aká je varieta možných katastrof. Takto aj pri najsilnejších

stresoch prežije kultúra aspoň fragmentárne a v priaznivých podmienkach je potom schopná revitalizovať, dorásť na kompletný fraktál. Existujú aj sterilné biocentrá s malou vnútornou biodiverzitou, s malou rozlohou. Tie zanikajú už pri menších poruchách, sú to efemérne kultúrne mody, ktoré majú krátku životnosť. Pravdaže, tento ekologický náčrt je viac statický, neobsahuje ono kultúrne vzdalovanie, ktoré predpokladá model fraktálu.

Spomenuté tézy vymedzujú priestor, v rámci ktorého je denotačná teória jazyka mŕtva ("Nespytujte sa na význam, spytujte sa na používanie." – L. Wittgenstein), a teda v rámci ktorého sa tolerujú alternatívne opisy sveta. Vznikol v ňom rad metafor, ktoré umožňujú takmer neautoritatívny štýl komunikácie, tento priestor má schopnosť produkovať zaujímavé interpretácie textov, ktoré do neho zabľúdili. Jazyk sa tu odvaril od skúsenostného substrátu, neautoritatívne sa vznáša ako viac či menej priehľadný závoj. Jazyk bez definícií, ktoré ho prišľávajú k realite, užívaný vždy s vedomím, že ide o jedno z možných použití jedného z možných výrazov, ktorý bude podľa toho, kde v kultúrnom fraktále zabľúdi, interpretovaný jedným z možných spôsobov.

Iba v mantincloch tohto kultúrneho priestoru mohol vzniknúť nasledovný fenomén: „Obava z etnocentrizmu a presvedčení, že jazyk a spôsob, jakým označujú, predstavujú formy sociálneho násilí a represe, získavajú v posledných letech v americkom univerzitníom prostredí i politický rozměr. Jedná se o činnost aktivistů hnutí PC (political correctness). Již francouzští sociologové, například Emile Durkheim, považovali jazyk za společenskou instituci. Z této skutečnosti podle aktivistů PC vyplývá, že stejným způsobem, jakým se v demokratické společnosti hlídají instituce jako policie, armáda, soudy nebo parlament, aby neomezovaly práva občanů nebo etnických menšin, musíme střežit náš jazyk a odstranit z něj všechna slova, která by se dotýkala hrdosti menšin nebo podceňovala a zlehčovala jejich schopnosti. Za minority jsou považováni černoši, hispanci, přistěhovalci z Asie, homosexuálové, ale i ženy a další. Slova na indexu aktivistů PC zahrnují například slova týkající se ras (v žádném případě nepoužívat „Negroe“, vhodnější je „blackman“ nebo „Afro – American“), sexu („man“ ve všech spojeních vyměnit za „human“), neřkejme v obecném smyslu „evolution of man“, ale „evolution of human“, women se nahrazuje za womyn, „chairman“ za „chairperson“ atd., (nebo stáří a tělesného stavu) nevhodné „disabled“ nahradit za „differently abled“. Přístup PC, jenž nám může připadat směšný nebo tragikomický, nicméně odráží problematiku civilizace, vystavené tlaku kultur se zcela odlišnou tradicí, která musí nalézt způsob soužití“ ([1], 112).

Ktovie, či by podobná dojemná starostlivosť neprospla aj súčasnej masmediálnej slovenčine, do ktorej „zabľúdilo“ a tu zdomácnelo (a postupnou difúziou preniká do všetkých častí fraktálu) množstvo agresívnych výrazov. Prehlbovanie komunikačných problémov sa už pociťuje dosť intenzívne. Ako keby prichádzali časy, kedy musíme k susedovi poslať najprv antropológa (ako experta na inakosť), aby sme spoznali susedovu víziu sveta a boli schopní sa s ním porozprávať nielen o počasí bez toho, aby to skončilo pozvaním na „férovku“ (t. j. aby sme nemuseli vyjsť pred krčmu a družgnúť si vzájomne po hube – vysvetlenie pre obyvateľov častí fraktálu, kde má toto slovo inú stratégiu použitia, prípadne je neznáme).

V opisovanom priestore sa podobne intenzívne ako v existencializme či absurdnom umení reflektujú komunikačné problémy, pravdaže pomocou inej terminológie. V rámci

neho je viditeľná a viacerými spôsobmi pomenovaná priepasť, ktorá delí „logicky neprekročiteľne svet smyslových zážitkov od sveta pojmov a výpovedí“ ([23], 496). Človek, reflektujúci doteraz seba najčastejšie ako obyvateľa sveta zmyslových zážitkov, sa tu reflektuje skôr ako obyvateľ a zajatec zradného sveta znakov.

V gravitačnom poli západnej kultúry by mohlo aj u nás vyrásť obdobné biocentrum, ktoré by prospelo komunikačnej vyváženosti nášho kultúrneho fraktálu. Prospelo by to onej elegantnej symetrii, ktorú obdivujeme na kultúrnych fraktáloch vyvíjajúcich sa dlhšie bez kokónov v priaznivejších podmienkach – ako je napr. angloamerická či francúzska kultúra. Celý tento text je vlastne pozvánkou navštíviť jedno pozoruhodné osobnostné súostrovie. Pri tejto návšteve sa dá ochoriť nie príliš infekčnou, ľahšou formou profesionálnej choroby antropológov, analytických filozofov a asi aj hermeneutikov a semiotikov. Nazval by som ju chronická tolerancia.

LITERATÚRA

- [1] BUDIL, I. T.: Mýtus, jazyk a kulturní antropologie. Praha, Triton 1992.
- [2] RORTY, R.: Pragmatizmus je politický skrz naskrz. In: Kulturní život 1993, č. 33-34.
- [3] GÁL, E.: Filozofia mysle a kognitívne vedy. In: Filozofia 1993, č. 10.
- [4] WITTGENSTEIN, L.: Filozofické skúmania. Bratislava, Pravda 1979.
- [5] BLAX, M.: Jazyk a skutočnosť. In: Filozofia prirodzeného jazyka. Bratislava, Archa 1992.
- [6] FROMM, E.: Budete jako bohové. In: Lidové noviny 1993.
- [7] ELIADE, M. – CULIANNU, I. P.: Slovník náboženství. Praha, Český spisovatel 1993.
- [8] KARFÍK, F.: Paul Ricoeur čili filozofie krehkého lidství. In: Literární noviny 1993, č. 49.
- [9] Gadamer, H. G.: In: Lexikon filozofie. Bratislava, Obzor 1993.
- [10] ORAVCOVÁ, M.: Od metafyziky k filozofii jazyka. In: Filozofia prirodzeného jazyka. Bratislava, Archa 1992.
- [11] L. Wittgenstein. In: Filozofia prirodzeného jazyka. Bratislava, Archa 1992.
- [12] WITTGENSTEIN, L.: Rozličné poznámky. Praha, Mladá fronta 1993.
- [13] RORTY, R.: Veda ako solidarita. In: Aktuálne filozofické problémy (zborník). Banská Bystrica, MC 1993.
- [14] Adorno, T. W.: In: Lexikon filozofie. Bratislava, Obzor 1993.
- [15] AUSTIN, J. L.: Obrana ospravedlnení. In: Filozofia prirodzeného jazyka. Bratislava, Archa 1992.
- [16] SCRUTON, R.: Krátke dejiny novovekej filozofie. Bratislava, Archa 1991.
- [17] DERRIDA, J.: Texty k dekonstrukcii. Bratislava, Archa 1993.
- [18] WISDOM, I.: Filozofické rozpaky. In: Filozofia prirodzeného jazyka. Bratislava, Archa 1992.
- [19] RYLE, G.: Systematicky zavádzajúce výrazy. In: Filozofia prirodzeného jazyka. Bratislava, Archa 1992.
- [20] M. Foucault. In: Budil, I. T.: Mýtus, jazyk a kulturní antropologie. Praha, Triton 1992.
- [21] P. K. Feyerabend. In: Za zrkadlom moderny. Bratislava, Archa 1991.
- [22] R. Barthes. In: Derrida, J.: Texty k dekonstrukcii. Bratislava, Archa 1993.
- [23] A. Einstein. In: Störig, H. J.: Malé dejiny filozofie. Praha, Zvon 1992.

Martin Golema
Kollárova 12
974 00 Banská Bystrica
SR